

Syvähaastattelu: Identiteetti, merkitys ja politiikka¹

PAMI AALTO

ABSTRACT
In-Depth Interviewing.
Identity, Meaning and
Politics

The purpose of the article is to discuss the applicability and role of in-depth interviews in political science. The main argument is that in methodological terms, in-depth interviews provide the scholar with material of a clearly new and different type compared with that commonly used in traditional political science. In particular, its radical ontology and narrative character work to dissociate in-depth interviews from traditional political science, with its preference for various survey methods. To exemplify these arguments, the article presents a case study on the meanings attached to subjectively experienced identities. The article concludes by noting that material compiled using in-depth interviews tends to lead the scholar to broaden the traditional view of politics in favour of a more complex notion sensitive to the new loci of politics.

Johdanto

Tämän artikkelin tarkoituksena on pohtia syvähaastattelun soveltuvuutta ja asemaa politiikan tutkimuksen menetelmänä. Vaikka syvähaastattelun juuret ovat antropologiassa, voidaan syvähaastattelun käsitteellä viitata myös yhteiskuntatieteissä melko yleisesti käytössä olevaan, ajan- ja resurssien käytöltään rajatumpaan menetelmään. Myös tällöin on kyseessä menetelmä, joka tuottaa perinteiseen politiikan tutkimukseen nähden uudentyyppisiä aineistoja. Eryteisesti syvähaastattelun *radikaali ontologia* ja *narratiivisuus* erottavat sen perinteisestä politiikan tutkimuksesta sekä sen yhdestä keskeisimmistä menetelmästä, surveyhaastattelusta. Käytän esimerkkinä tutkimusta, jossa hankitaan

syvähaastattelun avulla *yksilöllisesti koetuista identiteeteistä* ja niihin liitetyistä *merkityksistä* kertovia aineistoja. Totean lopuksi, että tämänkaltaiset aineistot johdattavat usein tutkijan laajentamaan perinteistä politiikkakäsitystä. Voidaankin sanoa, että syvähaastattelua hyödyntävät tutkimukset avaavat politiikalle uusia paikkoja ja siten myös politiikan tutkimukselle uusia tutkimusalueita, samalla vaikuttaen tieteenalan yhä kasvavaan monipuolistumiseen.

Syvähaastattelun radikaali ontologia

Syvähaastattelu ei ole kovinkaan tyypillinen perinteisen politiikan tutkimuksen menetelmä. Syvähaastattelua hyödynnetään kylläkin usein apumenetelmänä esimerkiksi policy-analyysissa (Radaelli 2000), diskurssianalyysissa (Aalto 2001), poliittisen päätöksenteon (Dahl 1961), poliittisten liikkeiden (Heikka 1994), poliittisten asenteiden (Peritore 1993), poliittisen sosialisoinnin (Martikainen ja Pekonen 1996; Pekonen 1997) sekä muussa poliittisen järjestel-

¹ Haluan kiittää erityisesti Marja Kerästä, Matti Hyväristä, Niilo Kauppia, sekä vuoden 1999 Poliitiikan tutkimuksen päivien ”metodit”-työryhmän osallistujia tätä artikkelia koskevista kommentteista. Vastuu esitetyistä näkemyksistä on luonnollisesti silti yksin minun.

män ja poliittisten instituutioiden analyysissä (Juvakka 1997). Syvähaastattelua käytetään kasvavissa määrin apumenetelmänä myös surveytutkimuksessa, modernin politiikan tutkimuksen kenties yleisimmin sovelletussa traditiossa (kts. Dryzek 1990, 151–172). Tällöin syvähaastattelua käytetään esimerkiksi tutkimuskohteen peruspiirteiden kartoittamiseen ennen varsinaisen laajemmalle kohderyhmälle osoitettavan surveykysymyslomakkeen laatimista. Tämänkaltaisen ”esitutkimuksen” tarkoituksena on selvittää, millaisia kysymyksiä surveyhaastateltavilta tulisi aikanaan kysyä ja millä tavoin, jotta lopulliset surveyhaastattelukysymykset ”mittaisivat” adekvaatisti tutkijan kiinnostuksen kohteena olevia ilmiöitä. Lisäksi joissakin surveytutkimuksissa syvähaastattelua käytetään myös jo saatujen tutkimustulosten tulkinnaissa. Tällöin tarkoituksena on löytää surveytutkimukselle inhimillisempi ja detaljirikkaampi ääni.

Viime vuosina syvähaastattelua on alettu käyttää aiempaa selkeämmin nimenomaan itsenäisenä tutkimusmenetelmänä.² Perinteiseen behavioralistiseen ja rakennefunkionalistiseen politiikan tutkimukseen verrattuna nämä tutkimukset ovat usein uudistushenkisiä. Niitä voidaan kutsua tapauksesta riippuen joko jälkibehavioristisiksi, konstruktionistisiksi tai radikaalimmin postmoderneiksi tai poststrukturalistisiksi (kts. esim. Aalto 1996; 1997; McDonald 1997; Saukkonen 1996; Vogt 1994).³ Näissä tutkimuksissa omaksuttu valinta syvähaastattelun puolesta eroaa perinteiselle politiikan tutkimukselle ominaisista surveyhaastattelumenetelmistä kenties kaikkein konkreettisimmin poliittisen *ontologian* osalta. Tutkijat haluavat joko suorasti tai epäsuorasti kyseenalaistaa perinteisiä käsityksiä poliittisen toiminnan luonteesta ja politiikan paikoista. He haluavat kysyä kriittisesti, minkälaisista toimijoista poliittinen todellisuus koostuu ja miten nämä toimijat suhteutuvat toisiinsa.

Tavanomaisen surveytutkimuksen ontologiassa tutkijasubjekti näkee politiikan eräänlai-

² Katso kuitenkin myös esim. Almond ja Verba (1963) ja Lane (1962).

³ Jälkibehaviorismista kts. esim. Berndtson (1993); konstruktionismista kts. Berger ja Luckmann (1967); postmodernismista ja poststrukturalismista, kts. esim. Aalto (1998); myös Best ja Kellner (1991).

sena makrotason tekijöihin palautuvana objektimaailmana.⁴ Poliittikkaa määrittää puolueiden, niiden asettamien vaaliedokkaiden ja erilaisen intressiryhmien valtakamppailu. Tutkijasubjekti olettaa politiikan olevan liian kaukaista ja monimutkaista, jotta tavallinen äänestäjä voisi osallistua siihen toimivana subjektina. Yksilön osa on lähinnä reaktiivisen valitsijan, objektin rooli, joka nähdään poliittisten ja sosiaalisten tekijöiden determinoimana. Toimivan ja itsenäisen subjektin status on myönnetty vain tutkijalle, joka hypoteeseja testaamalla pyrkii etsimään poliittista toimintaa määrittäviä lakeja subjekteista riippumattomina käsiteltyjen muutujien avulla. Tällaisia riippumattomia muuttujia voivat olla vaikkapa ikä, asuinpaikka, sukupuoli, yhteiskuntaluokka, ja poliittinen suuntautuneisuus. Tutkija pyrkii kokoamaan *horisontaalisesti* mahdollisimman edustavan otoksen. Tutkija kokoaa siis otantateorian avulla riittävästi edustajia tärkeimmiksi määrittelemistään yhteiskuntaryhmistä ja pyrkii siten muodostamaan poikkileikkauskuvan koko tutkittavasta populaatiosta.⁵ (Dryzek 1990, 155–161; Lehto 1998).

Syvähaastatteluja hyödyntävät jälkibehavioristit ja radikaalimmin uudistushenkiset tutkijat haluavat antaa myös tutkittaville täysivaltaisen subjektin aseman. Tämä johtaa tunnustamaan, kuten Elliot Mishler (1986, 52–65) tuo esille, ettei tutkijan tulisi kohdella tutkittaviaan itsestäänselvinä aineistontuottajina. Tutkittavat eivät siis tässä ymmärryksessä suinkaan ole vastausautomaatteja, joita voi manipuloida rea-

⁴ Tarkoitan ”tavanomaisella” surveytutkimuksella perinteistä, positivistista surveytutkimusta, jossa surveytutkimus on selkeästi pääasiallisena menetelmänä (kts. Lehto 1998). Tutkijat ovat esittäneet kriittisiä vaihtoehtoja, joissa surveytutkimuksia täydennetään esimerkiksi käyttämällä syvähaastattelua apumenetelmänä (esim. Lehto 1998) tai joissa surveyaineistoja analysoidaan esimerkiksi tarkastelemalla, miten tutkittavien henkilöiden vastaustyyli (mm. ”en osaa sanoa”, ”jokin muu”, yms. vastaukset) kertoo subjektiivisuudesta ja sen sukupuolistuneisuudesta (Ronkainen 1999, 122–146). Näissä kriittisissä vaihtoehtoissakaan itse surveyinstrumentin ontologia ei kuitenkaan merkittävästi poikkea tavanomaisesta.

⁵ Tutkittava populaatio voi olla esim. jokin tietty yhteiskunta, organisaatio, alakulttuuri, ammattiryhmä, jne.

goimaan ja vastaamaan tutkijan mielenkiintoisina tai tärkeinä pitämiin kysymyksiin sekä niihin sisältyviin tutkijan määrittämiin merkitysrakenteisiin. Jotta voidaan puhua ”syvähaastattelusta”, on kyseessä oltava tilanne, jossa kaksi tasa-arvoista subjektiä rakentavat ja yrittävät ymmärtää merkityksiä. Sekä tutkijalla että tutkittavalla on oltava mahdollisuus kehystää haastattelutilannetta ja tuoda siihen uusia teemoja, kysymyksiä ja elementtejä. Näin ymmärretty syvähaastattelu on aito vuorovaikutustilanne.⁶

Syvähaastattelun tarkoituksena on *vertikaalisesti* kiinnostavan aineiston kokoaminen. Sen sijaan, että tutkija pyrkisi muodostamaan poikileikkauskuvan koko populaatiosta, hän pyrkii ymmärtämään *joitakin* joko teoreettisiin tai empiirisiin perusteisiin kiinnostavaksi katsomiaan populaation edustajia. Tutkija pyrkii asettumaan heidän asemaansa ja ymmärtämään heidän näkemyksiään ”sisältä käsin” (*inside out*). Syvähaastatteluotoksen koko voi vaihdella yhdestä henkilöstä tavallisesti muutamiin kymmeneen henkilöihin. Koska jokainen otos oikeuttaa tuloksiin, oleellista on, mitä tutkija uskoo löytävänsä valitsemiensa haastateltavien avulla. Mikäli tutkija on perehtynyt aiheeseensa huolellisesti, hän osaa kysyä tutkittavikseen henkilöitä, jotka ryhmänä heijastelevat tutkittavassa populaatiossa vallitsevia keskeisiä mielipiteitä, asenteita, ja uskomuksia. Silloin on turhaa tehdä esimerkiksi viittäkymmentä haastattelua. Vertikaalisesti kiinnostavan aineiston arvo ei nouse siten, että tutkija osoittaa esimerkiksi kahdenkymmenenviiden tutkittavan – vaikkapa viiden asemesta – kertovan perusteiltaan saman kertomuksen. Kertomus itsessään on oleellinen.

Syvähaastattelua määrittää subjektilähtöisyys, joustavuus ja intensiivisyys. Tarvittavien aineistojen kerääminen on usein työlästä ja saattaa vaatia paljon valmistelua, yhteydenottoja tutkittaviin sekä joskus myös useita haas-

tattelukertoja (haastattelututkimuksen käytännön järjestelyistä kts. Mykkäsen artikkeli tässä lehdessä). Syvähaastattelu edellyttää tutkijan jatkuvaa reflektointia oman haastattelutekniikkansa suhteen, kuten Jack Douglas (1985, 25–54) hyvin tuo esille *luovan haastattelun* (*creative interviewing*) käsitteellään. Tutkijan on kyettävä yhdistelemään luovasti erilaisia strategioita ja vuorovaikutustaktiikoita, jotta kaksi täysivaltaista subjektiä, tutkija ja tutkittava, kykenisivät ymmärtämään toisiaan. Metaforisesti kyse on lyhytaikaisesta ystävyysuhteesta tai kumppanuudesta, joka perustuu positiivisiin tunteisiin, intiimiyteen, molemminpuoliseen avautumiseen ja luovaan pyrkimykseen kohti molemminpuolista ymmärrystä. Tutkijan on jo lähtökohtaisesti tunnustettava oma inhimillisyytensä ja ontologisesti samanarvoinen statusensa tutkittavien kanssa. Näin ymmärretyn syvähaastattelun käsitteen alle voidaan lukea elämäkertahaastattelut (Gubrium 1993; Hyvärinen 1994; Soiri 1994),⁷ puolistrukturoidut haastattelut⁸ sekä tietyin varauksin erilaiset teemahaastattelut ja kohdennetut haastattelut (Hirsjärvi ja Hurme 1985; Merton ym. 1990). Ryhmäkeskustelut kuuluvat ontologian osalta kenties luontevoimmin syvähaastattelun ja surveyyn välimaastoon.

Syvähaastattelun narratiivisuus

Tavanomaisessa surveyhaastattelussa tutkija esittää haastateltavalle sarjan kysymyksiä. Tutkija olettaa hänen vastaavan lyhyesti ja yksiselitteisesti käyttäen tutkijan osoittamia vastauskategorioita. Tutkija myös olettaa vastauskategorioiden merkitysten olevan samat sekä itselleen että tutkittavalle. Ääritapauksessa tutkittava vastaa joko ”kyllä” tai ”ei”. Syvähaastattelussa sen sijaan on kyse tutkijan ja tutkittavan välisestä verrattain vapaamuotoisesta keskustelusta. Tutkija keskustelee tutkittavan kans-

⁷ Esimerkiksi Susan Chase (1995) argumentoi, että mikäli ihmisten katsotaan jäsentävän kokemuksiaan ja kommunikoivan merkityksiä narraation kautta, on syvähaastatteluissa itse asiassa pyrittävä juuri elämäntarinoiden selvittämiseen.

⁸ Syvähaastatteluissa käytetään usein apuna puolistrukturoitua kysymyslomaketta, johon on listattu keskeisiä kysymyksiä ja teemoja, kuitenkin etukäteen koodaamatta tutkittavan vastausvaihtoehtoja.

⁶ ”Aito” ei tässä merkitse samaa kuin ”luonnollinen”. Syvähaastattelu tapahtuu yleensä tutkijan aloitteesta. Se on interventio tutkittavien arkipäiväiseen elämään eli ”ei-autenttinen” tilanne. Kortteinen (1982) viittaa ”syvähaastattelulla” vapaamuotoiseen vuorovaikutukseen, jossa haastattelun alussa muodostunut kuva syvenee ja rikastuu haastattelun kuluessa.

sa, jotta hän voisi ymmärtää tutkittavaa hänen kertomiensa asioiden *kokonaisuuden* pohjalta. Ratkaisevaa on, miten tutkittava perustelee näkemyksiään, millaisia tilannesidonnaisia ehtoja hän asettaa mielipiteilleen, ja millaisia suhteita hän katsoo vallitsevan eri ilmiöiden välillä. Tutkija ei yleensä ole kiinnostunut haastateltavan esittämistä yksittäisistä mielipiteistä sellaisinaan, vaan pikemminkin näiden mielipiteiden muodostamasta kokonaisuudesta ja tutkittavan kokonaisvaltaisesta tavasta katsoa maailmaa.

Mikäli tutkija ei varsinaisesti ole kiinnostunut keskusteluanalyysistä (kts. Koskisen ym. artikkeli tässä lehdessä), hän yleensä pyrkii käsittelemään syvähaastattelua tilanteena, jossa tutkittava itse asiassa kertoo kertomuksen, *narratiivin*.⁹ Tutkija siis käsittelee haastattelua tilanteena, jossa tutkittava tuottaa kertomuksen kaltaista, narratiivista aineistoa. Toisinaan tutkittavat ottavat ohjat omiin käsiinsä, puhuvat puolitoista tuntia lähes tauotta ja siten oikeastaan pyytämättä kertovat tutkijalle eräänlaisen kertomuksen, jossa jokin keskeinen kehityslinja, teema tai ”juoni” sitoo selkeästi heidän esittämänsä mielipiteet enemmän tai vähemmän koherentiksi tarinaksi. Toisinaan taas tutkija joutuu tarkastelemaan käytyä keskustelua huolellisesti, jotta hän voisi perustellusti uskoa löytäneensä tällaisen kehityslinjan tai teeman. Toki on myös tilanteita, joissa haastateltavan omin sanoin tuottama materiaali on yksinkertaisesti niin niukkaa, että tutkijan on vaikea paikantaa minkään koherentin narratiivin olemassaoloa.

Miksi syvähaastattelun tuotos on hyvä ymmärtää juuri narratiivina? Narratiivi on kertomus, eli joukko haastateltavan tapoja katsoa, määritellä ja ajatella asioita hänelle itselleen merkityksellisin sanoin. Se on merkityksellinen jo sellaisenaan, juuri siinä muodossa kuin haastateltava sen esittää (vrt. Vogt 1994). Narratiivia ei ole tarkoituksenmukaista arvioida sen mukaan, onko se oikeassa vai väärässä, tai tosi vai epätosi. Se on yksinkertaisesti tarina, jonka tutkittava haluaa esittää haastattelutilantees-

sa. Tutkijan tehtävänä on lähinnä rohkaista häntä esittämään se. Narratiivi on aina konstruktio. Jälkibehavioristisesta tai radikaalimmasta näkökulmasta katsottuna sillä on siis samanlainen totuusarvo kuin millä tahansa merkityksellistä ainesta sisältävällä tekstillä, kuten vaikkapa puolueohjelmalla, poliittisella puheella tai strategisella asiakirjalla. Narratiivin tekee tärkeäksi se, että niiden kertominen on keskeinen mekanismi *yksilöllisesti* koettujen merkitysten rakentumisessa. Elämä saakin tärkeällä tavalla tulkintansa ja mielekkyytensä kertomusten kautta (Mishler 1986, 67; Widdershoven 1993, 2). Samanaikaisesti on syytä painottaa, että narratiivissa rakentuneet yksilölliset merkitykset tarkoittavat myös yksilön astumista *kollektiivisesti* jaettuun merkitys- ja kokemusmaailmaan. Narratiivit kertovat siis omalla tavallaan jotakin myös laajemmasta sosiaalisesta todellisuudesta. Tälle narratiivin analyttistä arvoa nostavalle seikalle voidaan osoittaa kaksi perustavaa syytä.

Ensinnä narratiivi on kielellinen konstruktio. Kuten Nick Crossley (1996, 40–44) toteaa, Wittgensteinin teesin mukaan sosiaalisesti jaetun kielen sanat eivät voi viitata totaalisen yksityisiin objekteihin, joihin muilla ei ole pääsyä. Sanat saavat merkityksensä ”kielipeleissä” (*language games*), joita ovat esimerkiksi kysyminen, selittäminen ja käskeminen. Jotta subjekti voisi osallistua näihin kielipeleihin, on hänen seurattava niiden intersubjektiivisesti muotoutuneita sääntöjä. Narratiivissa käytetään siis jaettuja tietoresursseja, ajattelumalleja ja historiallisia konstruktioita (Jaatinen 1997, 102). Toiseksi narratiivi yhdistää yksilöllisesti koettua ja sosiaalisesti määritettyä aikaa; se toimii siis välittäjänä ”psykologisesti” koetun ja tapahtumien ”ulkoisen” tai ”kosmisen” ajan välillä (vrt. Kaunismaa ja Laitinen 1996). Narratiivi tuo siis tutkittavan ”psykohistoriallisia” kokemuksia tutkijan ja muiden narratiivin lukijoiden ymmärtämään kielelliseen maailmaan. Samalla se aktiivisesti artikuloi ja muokkaa tutkittavan minäkuvaa, kokemuksia sekä hänen suhdettaan ympäröivään maailmaan.

Yritän havainnollistaa syvähaastattelun radikaalia ontologiaa ja sen narratiivisuutta alla esimerkkitutkimuksen avulla (Aalto 1996; 1997). Tarkastelen viime aikoina myös politiikan tutkimuksessa muodikkaaksi kohonnutta aihetta,

⁹ Käytän käsitettä narratiivi ”ohuessa” merkityksessä, en esimerkiksi kirjallisuudentutkimuksen narratologian merkityksessä. Tässä artikkelissa narratiivi viittaa yksinkertaisesti tutkittavan omin sanoin tuottamaan tekstuaaliseen aineistoon.

identiteettipolitiikkaa, käsittelevässä esimerkkitutkimuksessa, kuinka syvähaastattelussa tuotettu narratiivi rakentaa tutkittavan yksilöllisesti koettua *identiteettiä* ja siihen liitettuja *merkityksiä*. Pyrin myös samalla kriittisesti esittelemään syvähaastattelututkimuksessa eteen tulevia ongelmia sekä keinoja niiden ratkaisemiseen.

Esimerkkitutkimus: virolaisten ja venäläisten konflikti

Kysymyksiä identiteetistä

Syvähaastattelun radikaali ontologia ja narratiivisuus avaavat perinteiseen politiikan tutkimukseen, erityisesti surveytutkimukseen, nähdessä uusia näkymiä identiteettipolitiikkaan. Syvähaastattelussa tutkittava kertoo kokemustensa perusteella muotoutuneista näkemyksistään ja identifikaatioistaan. Tutkittava kertoo siis, miten hän näkee ja identifioi itsensä suhteessa toisiin. Tutkittavan *kokemukset* ja hänen niiden pohjalta luomansa *narratiivi* tuottavat ja uusintavat jatkuvasti hänen *identiteettiään*. Syvähaastattelu tarjoaa siis tutkijalle kertomuksen, jonka tutkittava kokemuksiinsa nojaten kertoo *yksilöllisesti kokemistaan identifikaatioista* ja niiden pohjalta muotoutuvista identiteeteistään. Samalla tämä kertomus, kuten mikä tahansa narratiivi, omalla tavallaan heijastelee myös laajempaa sosiaalista todellisuutta (vrt. Widderhoven 1993, 9). Tutkijan lähtökohtana voi olla esimerkiksi seuraavanlaisia kysymyksiä: Miten juutalainen tai arabi kokee itsensä suhteessa omaan yhteisöönsä? Miten hän näkee yhteisönsä konfliktin toisten kansojen kanssa (Rothman 1992)? Miten yksittäinen virolainen suhtautuu virolaisiin kansana? Mitä hänen yhteisönsä hänelle merkitsee? Miten se erottuu muista yhteisöistä (Aalto 1996; 1997; kts. alla)? Nämä tutkimuskysymykset haastavat valtaviiran identiteettitutkimusta, jota dominoi toisinaan lähes sokea usko surveytutkimukseen ”vakiintuneena” menetelmänä (kts. esim. Bloom 1990, 73) sekä melko yksipuolinen mielenkiinto kollektiivisia identiteettejä kohtaan.

Surveylla voidaan toki tutkia yksilöllisten identiteettien aggregaatiota (vrt. Kirch 1997), mutta tulokseksi saatavat kategoriat eivät kuvaa tutkittavalle, vaan ennen kaikkea tutkijal-

le merkityksellisiä asioita. Surveyssa käytettävät kysymykset sekä vastausvaihtoehtojen skaalan on rakentanut tutkija omien merkityksellisinä ja mielekkäinä pitämiensä teoreettisten mallien pohjalta (Dryzek 1990, 151–172; vrt. Lehto 1998; Ronkainen 1999). Toisaalta *kollektiivisten* identiteettien tutkimus on sekin asetunut uuteen valoon kohottuaan muodikkaaksi aiheeksi viimeaikaisessa politiikan, erityisesti kansainvälisen politiikan ja konfliktien, tutkimuksessa (kts. Harle 2000; Lapid ja Kratochwil 1996; Wendt 1994; myös Saukkonen 1998). Tutkijat ovat tarkastelleet kollektiivisten identiteettien sosiaalista rakentumista, kuten Benedict Anderson (1983) kansallisvaltion identiteetin sosiaalista rakentumista ja David Campbell (1992) Yhdysvaltain identiteetin rakentumista ulkopoliittikan muotoilun tuloksena. Toisaalta taas on tarkasteltu kollektiivisten identiteettien kausaalisia seurauksia, kuten Peter Katzensteinin (1996) toimittamassa teoksessa *The Culture of National Security*.¹⁰

Vaikka kollektiivisten identiteettien tutkimus on innovatiivista perinteiseen politiikan tutkimukseen nähden, on silti huomattava, että se jättää avoimeksi kysymyksen näitä identiteettejä osaltaan muovaavista yksilötason prosesseista (Checkel 1998, 341; Kowert ja Legro 1996, 469). Syvähaastattelulla sen sijaan voidaan tarkastella yksilön identifioitumisprosessia kollektiiveihin ja sitä kautta kollektiivisten identiteettien *muovautumista*. Erityisen perusteltu menetelmä syvähaastattelu on silloin, kun tutkija on kiinnostunut poliittisista murroksista, uudelleenidentifioitumisprosesseista ja niihin liittyvistä merkityksistä (vrt. Kortteinen 1982, 302). Murrosten tutkimuksessa yksinkertaisesti tarvitaan menetelmää, jossa tutkija on avoin tutkittavan mahdollisesti esittämille yllättäville näkemyksille. Jos tutkija ei ole varma, mistä hänen kiinnostuksensa kohteena olevassa ilmiössä itse asiassa on kyse, hän ei voi suinpäin aloittaa surveylomakkeen suunnittelua. Tutkijan on ensin selvitettävä, mikä tutkittavassa ilmiössä on merkityksellistä.

Tällaisesta asetelmasta oli kyse virolaisten ja venäläisten konfliktiin kohdistuneessa tutki-

¹⁰ Kollektiivisten identiteettien tutkimuksen erotte- lusta näihin kahteen pääsuuntaukseen, kts. Kowert ja Legro (1996).

muksessani (Aalto 1996; 1997). Lähestyin konfliktia subjektiivisesti koettuna ilmiönä virolaisten arkipäiväisen elämän tasolta. Vaikka olinkin kiinnostunut *konfliktista*, oli haastattelutilanteessa järkevää aloittaa keskustelu virolaisten ja venäläisten välisistä sekä arkipäiväisistä että korkeamman tason poliittisista *suhteista*. Halusin kuulla virolaisilta, miksi he haluavat noudattaa poissulkevaa politiikkaa venäläisvähemmistöään kohtaan. Koska tällainen aihe on poliittisesti arka, ei keskustelua ole hyvä aloittaa lyömällä konfliktin leima haastateltavan otsaan; tutkijan ymmärrys sanasta ”konfliktti” voi olla erilainen kuin haastateltavan.¹¹

Poissulkevan politiikan teema oli usein mainittu aiemmassa tutkimuksessa. Viroa luonnehdittiin maaksi, jossa demokratia ja kansallisvaltio eivät kohtaa toisiaan (Stepan 1994) sekä ”etniseksi demokratiaksi” (Smith 1996). Neuvostoliiton hajottua Viron venäläisvähemmistö – noin 1/3 Viron asukkaista – löysi itsensä yllättäen maasta, jossa valtaosa heistä ei ymmärrä virallista kieltä, viroa, eivätkä ole oikeutettuja välittömään kansalaisuuteen ilman erityisen kokeen suorittamista.¹² Aiemman tutkimuksen ansioista huolimatta en silti oikein kyennyt ymmärtämään Viron vähemmistöpolitiikan perusteluita yksittäisen virolaisen tasolla. Mitä virolainen identiteetti merkitsee? Miksi sitä pitää suojella kieli- ja kansalaisuuslaeilla senkin uhalla, että Viron ja Venäjän suhteet tulehtuvat kriisipisteeseen Venäjän syyttäessä Viroa venäläisvähemmistön oikeuksien polkemisesta? Mitä venäläisvähemmistö ja Venäjän läheisyys merkitsee virolaiselle?

Karkeasti ottaen tutkija voi valita haastateltaviksi joko keskenään mahdollisimman erilai-

sia tai samanlaisia henkilöitä (Laari 1993). Esimerkkitutkimuksessa tein kompromissin näiden kahden vaihtoehdon välillä ja valitsin keskenään mahdollisimman erilaisia virolaisia ”intellektuelleja”. He olivat erilaisia taustoja omaavia, yhteiskunnallisesti aktiivisia opiskelijoita, journalisteja ja tutkijoita, liike-elämän edustajia ja ylempiä virkamiehiä – kaikki kuitenkin keskimääräistä koulutetumpia ja poliittisesti valveutuneempia kansalaisia. Havaintotekniikoiden ja muun kenttätöön hyödyntämisen ohella tutkimuksen perusaineistoksi muodostui viisitoista haastattelunauhaa, jotka tutkimusavustaja translitteroi kokonaisuudessaan.¹³ Tarcastelin jokaista haastattelua nimenomaan narratiivina, jonka arvioinnissa ei voida soveltaa ulkoisia kriteerejä oikeasta ja väärästä. Narratiivi on yksinkertaisesti tutkittavan kertomus hänelle merkityksellisistä asioista. Narratiivissa tutkittava järjestää maailmansa koherentimmaksi kokonaisuudeksi. Muutamat haastattelut olivat sisällöllisesti rikkaampia kuin toiset ja sisälsivät siten enemmän narratiivista ainesta, jossa tutkittava yrittää omin sanoin selvittää kokemuksiaan ja tapaansa katsoa ympäröivää maailmaa. Toisissa taas narratiivisia aineksia oli vähemmän. Jokaisessa haastattelussa oli silti selkeästi oma ainutlaatuinen ja tärkeä näkökulmansa, vaikkakin myös vahvoja yhteisesti koettuja elementtejä.

Esimerkiksi ennen neuvostoaikaa, Viron I tasavallan aikana (1920–40) eläneiden nykyisten eläkeläisten, tai vaikkapa teollisuustyöläisten valitseminen haastateltaviksi olisi tuonut esille erilaisia kertomuksia. ”Intellektuellien” haastattelemisen etuna on, että heillä on usein hyvin rakentuneita mielipiteitä. He ovat valmiita artikuloimaan jo 1–2 tunnin mittaisen haastattelun aikana, kuten tässä esimerkkitutkimuksessa, näkemyksensä selkeästi ja ovat usein halukkaita pohtimaan asioita myös laajemmassa kontekstissa. Samalla on huomattava, että mitä lähemmäksi tutkittavan yhteiskunnan eliittejä

¹¹ Ymmärrän konfliktin tässä Mitchellin (1981) tapaan laajassa mielessä: konflikti voi olla mikä tahansa tilanne, jossa osapuolet havaitsevat omaavansa molemminpuolisesti yhteensovittamattomia päämääriä. Konfliktin ei tarvitse sisältää väkivaltaa. Ajatus konfliktista subjektiivisena ilmiönä voidaan paikantaa John Burtonin tuotantoon (esim. 1972) sekä uudempaan fenomenologiseen konfliktintutkimukseen (esim. Väyrynen 1993).

¹² Kansalaisuuskokeeseen kuuluvan kielitestin onnistunut läpäiseminen edellyttää arkipäiväisen kommunikaation vaatimukset ylittävää, noin 2 500 sanan sanavarastoa (Juvakka 1997, 21–22). Lisäksi kysytään tietoja perustuslaista ja kulttuurista.

¹³ Vietin yhteensä kaksi kuukautta Virossa talvella 1996. Tämä oli aktiivista ja tietoista havainnointia erilaisissa virolaisten ja venäläisten vuorovaikutustilanteissa sisältäen varsinaisten haastattelujen ohella paikallisen median seuranta, keskusteluita muiden virolaisten ”avainhenkilöiden” sekä maassa pitempään asuneiden ulkomaalaisten kanssa. Havainnointitekniikoista katso Tapio Kuure (2001).

sijoittuvia haastateltavia tutkija valitsee, sitä vaikeampaa saattaa olla saada kuulla kovinkaan poikkeuksellisia tarinoita, jotka lisäisivät jotakin olennaista esimerkiksi sanomalehtikeskusteluissa saatavilla olevaan aineistoon. Virolaisten ja venäläisten konfliktin tapauksessa osoitautui hyödylliseksi, että haastateltujen joukossa oli eri sukupolvien edustajia, sekä nuorempia että vanhempia, korkeaan yhteiskunnalliseen asemaan jo nousseita ”intellektuelleja”. Nuorelle tutkijalle ”nuorten intellektuellien” lähestyminen on helppoa, ja vastaavasti luottamuksellisen keskusteluilmapiirin luominen saattaa olla nopeampaa kuin vanhempia sukupolvia edustavia eliittejä haastatellessa. Tosin yleisiä sääntöjä tästä ei voi antaa.

Nuorten haastatteluja lukiessa alkoi vaikuttaa selvältä, että heidän kokemuksensa raskaasta neuvostokaudesta ja venäläistämiskampanjoista on ohut. Heillä ei välttämättä ole kovinkaan vahvaa taipumusta poissulkeviin asenteisiin venäläisiä kohtaan. Tätä triviaalilta tuntuvaa huomiota ei ollut mahdollista lukea aiemmasta tutkimuksesta. Olin odottanut, että haastateltavan sukupuolella, asuinpaikalla, tai poliittisella suuntautuneisuudella voisi olla jonkinlaista heidän näkemystään muovaavaa merkitystä. Siksi en valinnut haastateltavia satunnaisesti, kuten surveytutkimuksessa, vaan tietoisesti siten, että kiinnostaviksi katsomani taustatekijät olivat edustettuina. Vaikka jokaisella on oma ainutlaatuisen kertomuksensa, on hyvin todennäköistä, että erilaiset taustatekijät näyttelevät jonkinlaista roolia sen muovautumisessa (tämäntyyppisestä konstruktionistisesta ajattelusta kts. esim. Berger ja Luckmann 1967). Virolaisten ja venäläisten konfliktissa sukupolvi tuntui selvimmältä tekijältä, joka josain määrin erotteli narratiiveja toisistaan.¹⁴

Mitä näinkin ”pienen” ryhmän syvähaastatteleminen voi antaa politiikan tutkimukselle? Yksinkertaisesti jo näiden viidentoista haastattelun lukeminen pakotti minut harkitsemaan uudelleen omia, aiemman tutkimuksen luentaan perustuvia oletuksiani konfliktin luonteesta. Ensiksi jokainen haastattelu viestitti kyllä aiemman tutkimuksen tavoin yhä uudelleen, että ve-

näläisiin kohdistuvat poissulkevat asenteet ovat kieltämättä olemassa. Kun viisitoista haastateltavaa kertoo perusteiltaan saman asian, ei tutkijalla yleensä ole enää syytä epäillä kerrotun ilmiön olemassaoloa. Lähes kuka tahansa yhteisön jäsen kykenee kertomaan tutkittavassa yhteiskunnassa vallitsevista keskeisistä ilmiöistä, eikä viidentoista tälläisen kertomuksen jälkeen enää tarvita varmistusta tuhannelta virolaiselta (vrt. Benedict 1946, 16). Toiseksi haastateltavat kertoivat, että toisinaan poissulkevat asenteet näkyvät myös jokapäiväisessä elämässä ”arkipäivän konflikteina” virolaisten ja venäläisten välillä, aivan kuten olin odottanutkin; 1990-luvun alussa tiedotusvälineissä puhuttiin usein ”Viron etnisistä jännitteistä”. Mutta samalla haastateltavat säännönmukaisesti totesivat, että toisinaan arkipäivän käytännöt todistavat jotain aivan *muuta* kuin ennakkoluuloja ja jännitteitä.

Tällä tavoin tutkittaville haastattelutilanne saattoi merkitä tilaisuutta korjata kylläkin viroa puhuvan, mutta silti ulkomaisen tutkijan oletettuja käsityksiä virolaisten ja venäläisten konfliktin luonteesta. Kuten Korteinen (1982, 303) toteaa, ihmisillä on tarve ja he haluavat puhua asioistaan ja pohtia elämäänsä. Olikin yllättävää, kuinka kiinnostuneita tutkimukseen pyytämäni haastateltavat olivat puhumaan ja kuinka varauksettomasti ja oma-aloitteisesti he tuntuivat puhuvan poliittisesti aroista asioista, kuten negatiivisista kokemuksista venäläisten suhteen. Kyse on siitä, että ulkomaiseen tutkijaan saatetaan suhtautua erityisellä asenteella. Hänelle saatetaan puhua suuremmin kuin läheisemmille, erityisesti kun ulkomainen tutkija tulee ystävälliseksi koetusta maasta, on vilpittömän kiinnostunut ja nähnyt paljon vaivaa ymmärtääkseen pienen kansan kieltä.¹⁵ Silti kyseessä on aina tälläisen erityisluottamuksenkin vallitessa eräänlainen pelitilanne (vrt. Hyvärinen 1994, 48), jossa pyydän tutkittavia ”astumaan maailmaan”, kertomaan samuuden ja erilaisuuden, käsitteiden ”minä” ja ”ei-minä” muotoutumisesta. Vilho Harlea (1994, 232) vapaasti mukaillen, ”ei-minä” koostuu sekä lähei-

¹⁴ Hieman yllättävästi mm. venäläisenemmistöisillä alueilla asuvien tarinat eivät oleellisesti poikenneet muista.

¹⁵ Ulkomaalaisen ja virolaisen tutkijan erilaisesta statuksesta raportoivat myös virolaiset tutkijat, jotka ovat tehneet haastatteluja sekä yksin että ulkomaisten tutkijoiden kanssa.

sistä henkilöistä, että ei-läheisistä henkilöistä. Yhdessä ”minun” kanssa läheiset saavat nimen ”me” ja ei-läheiset nimen ”he” tai ”toiset”.

On selvää, että kiinnostus virolaisten identifikaatioihin, heidän osoittamiinsa ”toisiin”, tuo haastattelutilanteeseen tietyn peruskehkeyksen. Tämä oli myös kirjattu apuna käyttämäni keskeisten teemojen ja kysymysten listaan. Käytin tätä listaa lähinnä keskustelun tyrehtyessä. Samalla on kiintoisaa, että monet haastateltavat myös itse spontaanisti muokkasivat peruskehystä ja toivat uusia kysymyksiä esille. Keskustelu kääntyi usein virolaisten keskuudessa vallitsevaksi koettuun samankaltaisuuteen. ”Me”-identifikaatio luo yhteenkuuluvuuden tunnetta ja signifioi intersubjektiivisesti jaettuina ajatuksia, mielikuvia ja asenteita. Samalla se edellyttää käsityksen muodostamista siitä, miten ”me” eroamme ”heistä”. Identifikaatio on siis jakolinjojen tuottamista (Burke 1950, 20–22). Identifikaation kautta tapahtuva ”minun” ja ”meidän” *identiteetin* määrittäminen, ”kuka minä olen/keitä me olemme”-kysymyksiin vastaaminen, sisältää jo lähtökohtaisesti ajatuksen *toiseudesta*.¹⁶ Kukaan ei voi nähdä omaa itseään ja omaa ainutlaatuisuuttaan näkemättä sitä, mitä ”minä” ja ”me” emme ole (Harle 1994, 232). Psykoanalyytikko Julia Kristeva (1992) haluaa suorastaan väittää, että toiseus onkin jo olemassa meissä itsessämme, ”minun” ja ”meidän” identiteettimme verhoittuina kasvoina, kun taas esimerkiksi Anne Nortonille (1988) toiseuden rakentuminen tapahtuu ennenkaikkea kielen välityksellä.

Kristevan ja Nortonin painotusten eroa voidaan lukea seuraavaan tapaan: toiseuden idea on aina osa sosiaalista todellisuutta, kun taas toisen erityinen määrittäminen on kontekstisidonnaista ja narratiivista. Haastatteleminen virolaisille tällainen kontekstisidonnainen toi-

nen on venäläinen. Erityisesti raskaat neuvostokauden kokemukset – kyyditykset Siperiaan, kollektivisointi, neuvostobyrokratian työntyminen kaikkialle arkipäiväiseen elämään, venäläistämispolitiikka, Moskovan-mielisten Viron venäläisten provokatiivinen protestiliikehdintä Viron itsenäisyysliikehdinnän aikana 1987–1991 (esim. Aalto 1996; Taagepera 1993) – tekivät venäläisestä erityisen toisen, jonka erilaiset käsitykset, tavat ja massiivinen maahanmuutto alkoivat asteittain tuoda mukanaan virolaisten arkielämää kolonisoivia piirteitä.

Käsitykset ”meidän” ja ”toisen” eroista muotoutuvat arkipäiväisessä vuorovaikutuksessa (Barth 1969). Tätä sosiaaliantropologisen tutkimuksen teesiä ei ole kovin laajalti sovellettu politiikan tutkimuksessa. Arkipäivän identiteetipolitiikasta kertovat narratiivit avaavat kokonaan uudentyyppisiä aineistoja politiikan tutkijoiden käyttöön. Abstraktien muuttujien asemesta ne tarjoavat tutkimuskohteeksi eläviä tarinoita ja konkreettisia esimerkkejä yksilön suhteesta sekä omaan yhteisönsä että toisiin yhteisöihin. Koska esimerkiksi Tallinnassa venäläiset muodostavat noin puolet koko kaupungin asukkaista, ovat eri yhteisöjen edustajien kohtaamistilanteet jokapäiväisiä. Erityisesti nuoremmat virolaiset ”uskalsivat” avoimesti kertoa, kuinka nämä kohtaamiset erilaisen kulttuurin edustajan kanssa nostavat aidosti ja jatkuvasti esille huomion toisen erilaisuudesta ja erilaisista toimintatavoista. He puhuivat esimerkiksi venäläisten erilaisesta tilankäsityksestä, joka sallii tulla fyysisesti ”epäkohteliaan” lähelle jonotettaessa, ”hengittää niskaan” ruuhkaisissa joukkoliikennevälineissä ja ”tunkeutua” samassa soluasunnossa asuvan yksityisiin tiloihin. Toinen koetaankin siinä määrin erilaiseksi, että usein vältetään joutumasta tekemisiin hänen kanssaan:

Sitä ei heti huomaa, vaan se pitää ymmärtää. Monissa tapauksissa yksinkertaisesti vältetään kontakteja heidän kanssaan, vaikkei sitä kukaan ääneen sanokaan (Mart, 23, opiskelija).¹⁷

¹⁶ Tässä artikkelissa esittämäni näkemys identiteetin käsitteestä poikkeaa esimerkiksi Paul Ricoeurin narratiivisen identiteetin teoriasta. Ricoeur erottelee *idem*- ja *ipse*-identiteetin; *idem* vastaa kysymykseen ”mikä?” ja viittaa samuuteen sekä ajalliseen pysyvyyteen, kun *ipse* vastaa kysymykseen ”kuka?” ja viittaa itseyyteen ja sen määrittelyyn (esim. Kaunismaa ja Laitinen, ilmestyy). Ricoeurin teoria ei anna erityisen paljoa painoa näihin määrittelyihin liittyvälle toiseuden ongelmalle, eikä siten ole mielestäni erityisen käyttökelpoisen konfliktitutkimuksessa.

¹⁷ Käytän tässä ja seuraavissa haastattelukatkelmissa pseudonimiä. Yleisenä sääntönä voi sanoa, että tutkijan velvollisuutena on suojella tutkittavien henkilöllisyyttä, ellei muusta ole erikseen ja selvästi sovittu.

Tutkittavien identifioituminen ”minun” kansa samankaltaiseksi koettuun virolaisyhteisöön ja erilaiseksi koetun ”toisen” sulkeminen oman yhteisön ulkopuolelle, edustaa sinänsä universaalia ja neutraalia tapaa rakentaa todellisuutta (Harle 1994). Samanaikaisesti on syytä huomata, että tällaiset sinänsä neutraalit yksilölliset identifikaatiot ”meistä” ja ”toisesta” synnyttävät ja uusintavat kollektiivisella tasolla vaikuttavaa ”itäisen” ja ”läntisen”, virolaisen ja venäläisen kulttuurin vastakkainasettelua (vrt. Vares 1996). Tutkittavat tosin pyrkivät aktiivisesti välttämään stereotyyppisiä ja korostivat, että yksilöllisten erojen lisäksi Tallinnan venäläiset eroavat maaseudun virolaisvaltaisilla tai Koillis-Viron venäläisenemmistöisillä alueilla asuvista, puhumattakaan Venäjällä asuvista ”oikeista” venäläisistä. Silti he katsoivat, että kollektiivien tasolla virolaisia voidaan pitää ”lännen” individualistisen ja demokraattisen perinteen edustajina, kun taas venäläiset ovat ”idän” kollektiivisen ja totalitaristisen kulttuurin kantajia:

Virolaiset ovat tinkimättömiä individualisteja kuten suomalaisetkin. Virolaiset haluavat aina katsoa asioita ”minun” näkökulmasta, oma ”minä” on tärkeä... Venäläisten osalta asia on päinvastainen, he haluavat aina tehdä ”kuten kaikki muutkin” (Rein, 50, tutkija).

Viisitoista haastattelua riitti osoittamaan selvästi, kuinka kansallisia stereotyyppioita uusinnetaan ja ylläpidetään yksilön tasolla. Tutkittavat viestittivät, että heillä on hyviä syitä pitää venäläisiä toisena (tarkemmin Aalto 1996; 1997). Identiteettipolitiikan tutkimuksessa onkin hyviä perusteita tarkastella myös yksilöllisiä identifikaatioita kollektiivisten identiteettien ohella.

Konfliktitutkimuksen näkökulmasta tämä on erityisen tärkeää Viron kaltaisissa tapauksissa, joissa yhteisö joskus tahtomattaankin korostaa toisen negatiivisena pidettyjä piirteitä, dikotomisoi suhdetta toiseen ja näin pohjustaa poissulkevaa politiikkaa. Haastattelemani virolaiset pitivät Viron venäläisiä näiden osittaisesta Viroon integroitumisesta huolimatta vieraina koetun ”kollektiivisen” kulttuurin edustajina, joilla on vaarallisen läheiset siteet Venäjään ja joiden ”etuja” Venäjä puolustaa. Monet heistä näkivät Viron venäläiset kollektiivien tasol-

la eräänlaisena Virolle potentiaalisesti vaarallisena ”viidentenä kolonnana”. Muutamat pitivät erityisesti Venäjän kansalaisuuden ottaneiden suurta määrää uhkana virolaisille:

...se on suuri ongelma. No, otetaan nyt esimerkiksi Narva [kaupunki Viron ja Venäjän rajalla, jossa 95% asukkaista venäjänkielisiä ja suuri osa heistä Venäjän kansalaisia]. Kun heidän osuutensa Narvassa jonakin päivänä ylittää kriittisen rajan, he voivat laittaa alulle kansanäänestyksen [Virosta irtautumiseksi]... Toiseksi jos he olisivat vaikkapa Ranskan kansalaisia, he olisivat ehkä jollain tapaa sivistyneempiä... (Evald, kirjailija, 51).

Tutkittavien narratiivit osoittivat vakuuttavasti ja ymmärrettävässä muodossa, kuinka virolaisten ja venäläisten konflikti ei ole olemassa mitenkään ”luontoon kirjoitettuna”. Sillä on yksilötasolle sijoittuvat juurensa virolaisten identifikaatioissa toisen ei-toivotusta erilaisuudesta.

Kysymyksiä identiteetin merkityksestä

Miksi tutkittavat viestittivät tarvetta identifioitua omaan yhteisöön, joka edellyttää toisten poissulkemista? Mitä tekemäni syvähaastattelut itse asiassa kertovat identiteettipolitiikasta? Sosiaalipsykologisessa identiteettikirjallisuudessa keskeisesti Erik Eriksoniin (esim. 1968) yhdistetty perinne korostaa identifikaation ”psykobiologista välttämättömyyttä”.¹⁸ Kuten William Bloom (1990, 25–53) kirjoittaa, tässä perinteessä nähdään identifikaatio läpi koko elämän jatkuvana, progressiivisena piirteenä, jonka tehtävänä on psykologisen *turvallisuuden* luominen. Psykkisen koheesion säilyttäminen edellyttää aluksi vanhempien ja myöhemmin muun ulkopuolisen maailman, kuten lähiyhteisön, kansakunnan ja valtion, asenteiden ja uskomusten sisäistämistä.

Tutkittavien narratiivit eivät itsessään yleensä selitä omia merkityksiään. Konstruktionistisesta näkökulmasta katsottuna minkään ”alku-

¹⁸ Huomioi ero mm. Henri Tajfelin (1982) edustamaan sosiaalisen identiteetin teoriaan, joka esittää identifioitumisen perustaksi itsetuntoa vahvistavan, myönnteisillä vertailu-ulottuvuuksilla erottumisen.

peräisen”, narratiivin tuottajan ”alunperin” tarkoittaman merkityksen, etsiminen on turhaa, koska tutkija ei koskaan voi olla varma, onko hän löytänyt sellaisen vai ei (vrt. Widdershoven 1993, 12). Narratiivit kertovat tutkijalle jotakin tärkeää, mutta ne puhuvat selvimmän silloin, kun tutkija omaksuu jonkin näkökulman niiden lukemiseen. Jo viisitoista 1–2 tunnin mittaista haastattelua tarjoaa mahdollisuuden hukkua aineistoon. Siksi on tärkeää etsiä narratiiveissa ilmeneviä yhteisiä teemoja. Kun viidentoista henkilön ryhmässä kaikki kertovat jonkin asian perusteiltaan samalla tavalla, on kysymys sosiaalisesti jaetusta tiedosta (vrt. Alasuutari 1995). Tällainen tieto on parhaiten luettavissa tukeutumalla teoreettiseen kirjallisuuteen. Omaksumani eriksonilainen näkökulma johti minut väittämään, että identifikaatio ”meidän”, virolaisten, muodostamaan yhteisöön takaa arkipäiväisen olemisen ja elämisen eli ontologisen turvallisuuden.

Anthony Giddensille (1990, 92–100) ontologinen turvallisuus tarkoittaa ”maailmassa olemista”, mahdollisuutta luottaa oman identiteetinsä sekä ympäröivän sosiaalisen ja materiaalisen toimintaympäristön jatkuvuuteen. Tutkitavat kertoivat, kuinka raskaat neuvostokauden kokemukset merkitsivät myös yhä syvenevää arkipäiväisen elämän muutosta, jonka kulkuun virolaiset eivät itse kyenneet vaikuttamaan. He kertoivat suomalaiselle nuorelle tutkijalle ”eksoottisia” tarinoita siitä, kuinka yhä uusien ”kiellettyjen vyöhykkeiden”, suurehkoja ympäristöriskejä sisältävien avolouhosten ja sotilasalueiden perustaminen, päiväkotien ja koulujen 1980-luvulla aloitettu venäläistäminen sekä uusien venäläisillä maahanmuuttajilla täytettävien lähiöiden rakennussuunnitelmat herättivät yksinkertaisesti pelkoa siihen saakka suhteellisen turvalliseksi koetun virolaisen elinympäristön lopullisesta turmeltumisesta. Virolaisten mahdollisuudet säilyä kansana näyttivät huomomilta kuin koskaan. Venäläisiä alettiin vähitellen pitää vihatun neuvostovallan edustajina. Erityisesti nuoremmat mutta myös muutamat vanhemmat haastateltavat kertoivat avoimesti, kuinka konfliktin uhkaava polarisoituminen näkyi esimerkiksi jo päiväkotikiikenteiden tasolla ja joukkoliikenteen päivittäisissä kohtaamistilanteissa. Tällöin toiseen liitetyt negatiiviset tunteet tulivat avoimesti esiin:

Kun menimme ulos ja jouduimme kosketuksiin venäjänkielisen ryhmän kanssa, niin seurauksena oli tietysti kivisodan ja tappe-lunnjakoiden välitön alkaminen... Emme tulleet kovin hyvin toimeen keskenämme... Kun joku sanoi ”he ovat pahoja”, niin koko joukko seurasi heti mukana... (Pille, 19, opiskelija).

Silloin tällöin sattui näkemään, kun joku oli ottanut hieman viinaa ja sitten esimerkiksi busseissa ja raitiovaunuissa syntyi sanakahakoita virolaisten ja venäläisten kesken (Andrus, 49, toimittaja).

Lähes jokaisesta haastattelusta oli luettavissa perusteiltaan sama kertomus: Viron itsenäisyyssuhteiden aikaan toisesta tuli ajoittain ”vihollinen”, heijastellen dikotomisiksi ja vihamieliseksi kärjistynyttä suhdetta. Toista oli tarvittu vain oman identiteetin määrittäjäksi, mutta vihollista tarvittiin selittämään pahan ja kärsimyksen olemassaolo (vrt. Harle 1994, 233). Tällä tavoin virolainen identiteetti dikotomisoitiin turvallisuus- ja säilymiskysymykseksi, *turvallistettiin*, kuten Ole Wæver (1995, 10–12) on kirjoittanut. Silloin identiteetti siirtyy niiden asioiden joukkoon, joiden puolesta ollaan valmiita tekemään uhrauksia ja taistelemaan viimeiseen saakka.

Kun keskustelu kääntyi tämänpäiväisiin suhteisiin, haastateltavat yllättävästi lähes poikkeuksetta kuvailivat venäläisiä ”lämpiminä” ja ”avuliaina”, heidän kulttuuriaan rikkaana ja kiinnostavana. He myös halusivat vilpittömästi tulehtuneiden Venäjä-suhteiden normalisoitumista. Tämä lisäsi jotakin olennaista aiemman tutkimuksen väitteeseen poissulkevasta politiikasta. Kuuntelemalla ihmisten omia tarinoita todellisuus ja Viron identiteettipolitiikka osoit-tautuikin pintakerrosta monimutkaisemmaksi. Mutta silti, vaikka haastateltavat nyt vilpittömästi tunsivat sympatiaa venäläisiä kohtaan, eivät he kuitenkaan halunneet ottaa oman poliittisen yhteisönsä jäseniksi toisia, jolleivät nämä toiset osoita etäännyneensä omasta kulttuuristaan opettelemalla Viron kielen ja suorittamalla kiistellyt kansalaisuuskokeet. He näkivät kansalaisuuslain oman identifikaatiopisteen, virolaisyyhteisön, jatkuvuutta turvaavana kivijalkana:

...[itsenäisyysliikkeen aikaan] kaikkein tärkein tehtävämme oli valtion palauttaminen

omalle kansallemme, kansallisvaltion restitutiio... Nyt pohjimmainen ongelma on kansallisvaltion säilyttäminen (Rein, 50, tutkija).

Ne jotka eivät halua oppia kieltä...ajattelevat, että Viro on osa ”suurta kotimaata” [viitaten neuvostonostalgiaan] (Erki, 19, opiskelija).

Haastatteluista saattoi lukea, kuinka tutkivien identifikaatio virolaisyhteisöön *merkityksellistyi* kansallisvaltion turvallisuusfunktion kautta. He katsoivat, että Viron kansallisvaltio kykenee parhaiten turvaamaan heidän yksilöllisesti koetun virolaisen identiteettinsä.¹⁹ Siksi he halusivat tukea myös kansalaisuuslain tapaisia käytäntöjä, jotka poissulkemisen kautta takaavat kansallisvaltion turvallisuuden. Yksilöllisten identifikaatioiden taipumus merkityksellistyä laajemman sosiaalisen kontekstin ja sen tarjoaman turvallisuuden kautta ilmeni kaikissa narratiiveissa. Toki eriksonilainen lukutapa korosti juuri tätä merkitystä. Toisenlainen lukutapa olisi tuonut esille osin toisentyypisiä merkityksiä, tosin siinä määrin kuin itse haastatteluaineisto antaa niille esilletulon mahdollisuuden. Narratiivinen aineisto on rikasta ja mahdollistaa yllä kuvaamani kaltaisten, yllättävien ja osin päällekkäisten merkityksenantojen löytämisen. Edellytyksenä on, että tutkittavien on annettava puhua omin sanoin, assioida vapaasti ja itse rakentaa omaa tarinaansa (Alasuutari 1995, 42). Samalla on selvää, että päällekkäisten merkityksenantojen lukemiseen ja tulkitsemiseen tarvitaan selkeästi artikuloitua teoreettista näkökulmaa.

Surveytutkimuksessa tilanne on toisenlainen. Kokonaan uusia merkityksiä ei yksinkertaisesti nouse esille. Tutkittavilla ei ole mahdollisuutta yllättää tutkijaa uusilla asioilla; he voi-

vat yleensä ainoastaan luokitella reaktioitaan kysymyksiin asteikolla ”positiivinen-negatiivinen”. Syvähaastattelun etuna on, että se jättää tutkittavalle tilaa kertoa itse kokemistaan merkityksistä,²⁰ joita surveytutkija ei välttämättä osaa ottaa huomioon laatiessaan kysymyslomakkeeseen sisältyvää merkitysskaalaa puhtaasti oman teoreettisen mallinsa pohjalta.

Kohti uusia politiikan paikkoja

Esitin yllä, että syvähaastattelu on radikaalin ontologiansa ja narratiivisuutensa takia perinteiselle politiikan tutkimukselle ominaisesta surveyhaastattelusta selkeästi poikkeava menetelmä. Yritin myös havainnollistaa väitettäni esimerkkitutkimuksen avulla, jossa käytin syvähaastattelua yksilöllisten identiteettien ja niihin liitettyjen merkitysten tarkastelemiseen. Pyrin myös samalla tuomaan esille joitakin menetelmään liittyviä yleisempiä huomioita. Yllättävää kyllä syvähaastatteluaineistojen koaminen ja analyysi on yhä uutta politiikan tutkimuksessa. Hienoisesta ”radikaaliuden riskistä” huolimatta syvähaastattelun kiistämätön etu on sen tarjoama ainutlaatuinen primääriaineisto. Tutkijalla on siis aito mahdollisuus ”syventää” aiemman tutkimuksen esittämiä väitteitä ja löytää sitä täydentävää ja haastavaa uutta tietoa. Syvähaastattelun radikaali ontologia avaakin tilaa keskustelulle politiikasta ”syvänä tilana” (*deep space*). Perinteisen politiikan tutkimuksen kollektiiviselle tasolle keskittyvää analyysiä voidaan jatkaa ”syventämällä” politiikan tilaa myös paikallisemmalle, jopa yksilön tasolle (kts. Häkli 1998).

Syvähaastattelun avaama politiikan radikaali ontologia ”syvänä tilana” tukee Kari Palosen (1983) ehdottamaa näkemystä politiikasta *as-*

¹⁹ Tarkoitan tässä nimenomaan subjektiivista tunnetta identiteetin turvallisuudesta. En siis väitä, että etninen yhteisö tai sen pohjalta muodostettu valtio objektiivisesti kykenisi välttämättä tarjoamaan turvallisuutta ”hengissäsäilymisen” mielessä yhtään sen enempää kuin mikään muukaan ryhmä (vrt. Sørensen 1996). Esimerkiksi muutamit totalitaariset valtiot ovat itse asiassa äärimmäisen vaarallisia omille kansalaisilleen; esimerkiksi voidaan mainita Pohjois-Korean väestöä 1990-luvun loppupuolella koetelleet, valtion harjoittamasta politiikasta aiheutuneet nälänhädät.

²⁰ Filosofisessa kirjallisuudessa on pitkään käyty keskustelua merkitysten ”ainutlaatuisuuden” asteesta. Voidaan väittää, että jokaisella on mahdollisuus täysin uniikkeihin kokemuksiin, kuten oman uniikkiin tapansa kokea kipu (Uus 1994); samalla on selvää, että täysin uniikkeja kokemuksia ei voida kommunikoida ilman yhteisesti jaettua kieltä (Crossley 1996, 24–48). Tutkittavan narratiivi siis heijastelee myös tutkittavan ”uniikisti” subjektiivisia kokemuksia laajempia teemoja, jotka eivät kuitenkaan ole itsestäänselvästi tutkijan tiedossa; kts. myös Aalto (1998).

pektina. Poliittinen aspekti voidaan löytää myös poliittisen järjestelmän ja instituutioiden ulkopuolelta. Kansainvälisen politiikan, erityisesti konfliktitutkimuksen alueelle sijoittuvassa esimerkkitutkimuksessa paikansin poliittisen aspektin arkipäiväisen elämän ja yhteisöjen vuorovaikutuksen tasolta. Koska poliittinen aspekti on löydettävistä hyvinkin yllättävistä paikoista, voidaan samantyyppistä syvähaastattelua soveltaa mitä erilaisimpiin kohteisiin. Sitä onkin onnistuneesti sovellettu esimerkiksi Israelin ja arabien konfliktiin (Rothman 1992), siirtolaisuuden (Kyntäjä 1997), poliittisen sukupuolen (Temkina ja Rotkirch 1997), populaarien asenteiden (Billig 1992), rasismien (Wetherell ja Potter 1992), marginaalien – kuten skinheadien – tutkimukseen (Luukka ja Muukkonen 1997) ja politiikan ja poliittisten utopioiden kokemisen tutkimukseen (Vogt 1994; 1997).

Monet näistä mainitsemistani syvähaastattelua hyödyntävistä sovelluksista sijoittuvat lähelle poliittista sosiologiaa, eikä niissä ole aina etsitty *suoranaisesti* juuri poliittista aspektia. On silti tärkeää huomioda, että näin olisi hyvin voitu tehdä. Onkin totta, että syvähaastattelua sovelletaan yhä huomattavasti enemmän esimerkiksi sosiologisessa ja sosiaaliantropologisessa kuin ”varsinaisessa” politiikan tutkimuksessa. Samoin on totta, että syvähaastattelun käyttö ohjaa helposti politiikan tutkijaa perinteiseen politiikan tutkimukseen nähden uusille alueille, kuten esimerkissäni yksilöllisesti koettujen identiteettien ja niihin liitettyjen merkitysten tarkasteluun. Mikään ei silti estä tutkijaa esimerkiksi kysymästä syvähaastattelussa, miksi äänestäjä päätti jättää äänestämättä, mistä EU-vastustajien kriittisyys itse asiassa juontaa juurensa tai mitä virkamiehet ajattelevat edustuksellisen demokratian ja hallinnon toimivuuden välisestä suhteesta. Syvähaastattelulle onkin olemassa paljon potentiaalisia ja lupaavia sovelluksia politiikan tutkimuksen sekä uusilla että miksei myös perinteisemmillä alueilla. Monet näistä tutkimuskohteista odottavat yhä löytäjänsä.

Syvähaastattelututkimusta suunnittelevan kannattaa toki muistaa, että sen rajoitteena ovat aina pienet otokset. Tutkittavan ilmiön eri *ulottuvuuksia* ja niissä ilmeneviä, toimijoiden kokemaa merkitysrakenteita voidaan analysoida

erilaisilla tekniikoilla,²¹ mutta pelkkä narratiivinen ”syvyys” ei sinänsä kerro, kuinka *yleisesti* löydetty merkitysrakenteet pätevät laajemmassa poliittisessa kontekstissa. Siksi syvähaastatteluaineistoja analysoitaessa on tärkeää pyrkiä etsimään ja tulkitsemaan haastatteluisa ilmeneviä yhteisiä teemoja, jotka viittaavat kollektiivisesti jaettuun kokemus- ja merkitysmaailmaan. Näiden teemojen määrä ja luonne riippuvat luonnollisesti tutkimusongelmasta ja tutkittavan populaation erityispiirteistä. Samalla haastatteluaineiston laadun ”tarkistamiseksi” on suositeltavaa hyödyntää samanaikaisesti muita menetelmiä, esimerkiksi osallistuvaa havainnointia (Kuure 2001). On myös tärkeää verrata tutkimustuloksia muilla menetelmillä suoritettuun aikaisempaan tutkimukseen, saatavilla oleviin tekstiaineistoihin, mahdollisiin tilastollisiin aineistoihin sekä teoreettiseen kirjallisuuteen, koska näin syvähaastatteluaineiston arvo tulee parhaiten esille.

Samalla on syytä muistaa, että syvähaastattelun avulla ei automaattisesti loihdita esiin kiinnostavia primääriaineistoja. Koska kyse on kuitenkin refleksiivisestä menetelmästä, saattavat ns. epäonnistuneetkin haastattelut kertoa jotakin oleellista tutkimuskohteesta. Syvähaastattelututkimus auttaakin tutkijaa arvioimaan omia metodologisia käytäntöjään yleisemmin.

LÄHTEET

- Aalto, Pami. 1996. *The Everyday Life of an Estonian Individual in the Context of Estonian-Russian Relations*. Pro gradu-tutkielma. Yleisen valtio-opin laitos, Helsingin yliopisto.
- Aalto, Pami. 1997. Post-Soviet Ethnic Conflicts and the Level of Everyday Life. *Idäntutkimus* 4:3, 8–27.
- Aalto, Pami. 1998. Poliitiikan tutkimuksen moderni ja postmoderni kritiikki. Katsaus ontologiaan ja epistemologiaan. *Politiikka* 40:2, 147–156.
- Aalto, Pami. 2001. Discourse Analysis in International Relations: Q Methodological Case Study on Security and Identity in Estonia. Julkaisematon käsikirjoitus.
- Anderson, Benedict. 1983. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.

²¹ Analyysitekniikoista katso esim. Alasuutari (1995), Hyvärinen (1994) ja Mishler (1986).

- Alasuutari, Pertti. 1995. *Researching Culture: Qualitative Method and Cultural Studies*. London: Sage.
- Almond, Gabriel A. ja Sydney Verba. 1963. *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton: Princeton University Press.
- Barth, Fredrik. 1969. Introduction. Teoksessa Fredrik Barth (toim.), *Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Cultural Difference*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Benedict, Ruth. 1946. *The Chrysanthemum and the Sword*. Boston: Houghton Mifflin.
- Berger, Peter ja Thomas Luckmann. 1967. *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Middlesex: Penguin Books.
- Berndtson, Erkki. 1993. Demokratia, kieli ja vallan legitimointi. Katsaus suomalaiseen politiikan tutkimukseen vuonna 1993. *Politiikka* 35:3, 187–199.
- Best, Steven and Douglas Kellner. 1991. *Postmodern Theory: Critical Interrogations*. London: MacMillan.
- Billig, Michael. 1992. *Talking of the Royal Family*. London: Routledge.
- Bloom, William. 1990. *Personal Identity, National Identity and International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Burke, Kenneth. 1950. *A Rhetoric of Motives*. New York: Prentice-Hall.
- Burton, John W. 1972. *World Society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Campbell, David. 1992. *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*. Manchester: Manchester University Press.
- Chase, Susan E. 1995. Taking Narrative Seriously: Consequences for Method and Theory in Interview Studies. Teoksessa Ruthellen Josselson ja A. Lieblich (toim.), *The Narrative Study of Lives*, vol. 3. Thousand Oaks: Sage.
- Checkel, Jeffrey T. 1998. The Constructivist Turn in International Relations Theory. *World Politics* 50, 324–348.
- Crossley, Nick. 1996. *Intersubjectivity: The Fabric of Social Becoming*. London: Sage.
- Dahl, Robert A. 1961. *Who Governs? Democracy and Power in an American City*. New Haven: Yale University Press.
- Douglas, Jack. 1985. *Creative Interviewing*. Beverly Hills: Sage.
- Dryzek, John. 1990. *Discursive Democracy: Politics, Policy and Political Science*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Erikson, Erik. 1968. *Identity: Youth and Crisis*. New York: W. W. Norton.
- Giddens, Anthony. 1990. *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Gubrium, Jaber F. 1993. *Speaking of Life: Horizons of Meaning for Nursing Home Residents*. New York: Aldine de Gruyter.
- Harle, Vilho. 1994. ‘Viholliskuvan’, ‘vihollisen’ ja ‘toisen’ käsitteistä sekä niiden keskinäisistä suhteista. *Politiikka* 36:4, 229–239.
- Harle, Vilho. 2000. *The enemy with a thousand faces*. Westport, CT: Praeger.
- Heikka, Henrikki. 1994. *Bearing Witness to Prisoners of a Dilemma: The Role of Greenpeace in International Environmental Politics*. Pro gradu-tutkielma. Yleisen valtio-opin laitos, Helsingin Yliopisto.
- Hirsjärvi, Sirkka ja Helena Hurme. 1985. *Teemahaastattelu*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hyvärinen, Matti. 1994. *Viimeiset taistot*. Tampere: Vastapaino.
- Häkli, Jouni. 1998. Discourse in the Production of Political Space: Decolonizing the Symbolism of Provinces in Finland. *Political Geography* 17:3, 331–363.
- Jaatinen, Jaana. 1997. Sanoilla ja lauseilla rakennettu keskustelutodellisuus. *Psykologia* 32:2, 102–104.
- Juvakka, Kai. 1997. Kielikysymys Viron kansalaisuuspolitiikassa. *Idäntutkimus* 4:1, 17–33.
- Katzenstein, Peter (toim.). 1996. *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. New York: Columbia University Press.
- Kaunismaa, Pekka ja Arto Laitinen. 1996. Paul Ricoeur ja narratiivinen identiteetti. Käsikirjoitus.
- Kirch, Aksel (toim.). 1997. *The Integration of Non-Estonians into Estonian Society: History, Problems and Trends*. Tallinn: Estonian Academy Publishers.
- Kortteinen, Matti. 1982. *Lähiö*. Helsinki: Otava.
- Kowert, Paul ja Jeff Legro. 1996. Norms, Identity, and Their Limits: A Theoretical Reprise. Teoksessa Peter Katzenstein (toim.), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. New York: Columbia University Press.
- Lapid, Yosef ja Friedrich Kratochwil (toim.). 1996. *The Return of Culture and Identity in IR Theory*. Boulder: Lynne Rienner.
- Kristeva, Julia. 1992. *Muukalaisia itsellemme*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kuure, Tapio. 2001. Vangin dilemmasta vankiladiskurssiin – osallistuva havainnointi vankilassa ja jälkihuollon kentillä. Julkaisematon käsikirjoitus.
- Kyntäjä, Eve. 1997. Ethnic Remigration from the Former Soviet Union to Finland – Patterns of Ethnic Identity and Acculturation among the Ingrian Finns. *Yearbook of Population Research in Finland* 34, 101–112.
- Laari, Outi. 1993. ”Oma kansa” ja ”muuta väkeä” – miten ulkomaalaiset sopivat Suomeen suomalaisten mielissä. Pro gradu -tutkielma. Sosiologian laitos, Helsingin Yliopisto.
- Lane, Robert E. 1962. *Political Ideology*. New York: Free Press.
- Lehto, Anna-Maija. 1998. Laatua surveytutkimukseen. Teoksessa Seppo Paananen, A. Junnto ja H. Sauli (toim.), *Faktajuttu. Tilastollisen sosiaalitutkimuksen käytännöt*. Tampere: Vastapaino.
- Luuikka, Panu ja Marita Muukkonen. 1997. Erään helsinkiläisen skinijengin synty ja elämäntapa. *Nuorisotutkimus* 15:4, 31–48.
- Martikainen, Tuomo ja Kyösti Pekonen. 1996. *Nuoret ja urbaani politiikka. Tutkimus pääkaupunkiseudun nuorten aikuisten poliittisesta suuntautumisesta*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- McDonald, Geraldine. 1997. *Peace-Building from ”Below”: Challenging the Limitations of Conflict Res-*

- olution in El Salvador and Columbia? Peace Studies Papers. Bradford: University of Bradford.
- Merton, Robert K., M. Fiske ja P. Kendall. 1990. *The Focused Interview: A Manual of Problems and Procedures*. New York: Free Press.
- Mishler, Elliot G. 1986. *Research Interviewing: Context and Narrative*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Mitchell, Chris. 1981. *The Structure of International Conflict*. London: MacMillan.
- Norton, Anne. 1988. *Reflections on Political Identity*. Baltimore: The John Hopkins University Press.
- Palonen, Kari. 1983. Politics as a Dramatic Action Situation. Teoksessa Ilkka Heiskanen ja Sakari Hänninen (toim.), *Exploring the Basis of Politics. Five Essays on the Politics of Experience, Language, Knowledge and History*. Helsinki: The Finnish Political Science Association.
- Pekonen, Kyösti. 1997. Puoluevastainen mieliala Suomessa. *Politiikka* 39:1, 14–29.
- Peritore, N. Patrick. 1993. Environmental Attitudes of Indian Elites: Challenging Western Postmodernist Models. *Asian Survey* 33, 804–818.
- Radaelli, Claudio. 2000. The Power of Policy Narratives in the European Union: The Case of Tax Policy. Teoksessa Dietmar Braun ja A. Busch (toim.), *The Power of Ideas: Policy Ideas and Policy Change*. Aldershot: Edward Elgar.
- Ronkainen, Suvi. 1999. *Ajan ja paikan merkitsemät. Subjektiviteetti, tieto ja toimijuus*. Helsinki: Gaudeamus.
- Rothman, Jay. 1992. *From Confrontation to Cooperation: Resolving Ethnic and Regional Conflict*. London: Sage.
- Saukkonen, Pasi. 1996. Monokulttuurin saari vai kulttuurien risteys? Kansallinen identiteetti Suomessa ja Alankomaissa. *Kulttuuritutkimus* 13:1, 3–12.
- Saukkonen, Pasi. 1998. Kansallisvaltion identiteettipolitiikka: kansallinen identiteetti politiikan tutkimuksen käsitteenä. *Politiikka* 40:3, 212–225.
- Soiri, Iina. 1994. *The Radical Motherhood: Namibian Women's Independence Struggle*. Uppsala: Uppsala Nordic Africa Institute.
- Smith, Graham. 1996. When Nations Challenge and Nations Rule: Estonia and Latvia as Ethnic Democracies. *Coexistence* 33, 25–41.
- Stepan, Alfred S. 1994. When Democracy and the Nation-State are Competing Logics: Reflections on Estonia. *Archives Européennes de Sociologie* 35:1, 127–141.
- Sørensen, Georg. 1996. Individual Security and National Security: The State Remains the Principal Problem. *Security Dialogue* 27:4, 371–386.
- Taagepera, Rein. 1993. *Estonia: Return to Independence*. Boulder: Westview Press.
- Tajfel, Henri. 1982. *Social Identity and Intergroup Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Temkina, Anna ja Anna Rotkirch. 1997. Soviet Gender Contracts and Their Shifts in Contemporary Russia. *Idäntutkimus* 4:2, 6–24.
- Uus, Undo. 1994. *Blindness of Modern Science*. Tartu: Tartu Observatory.
- Vares, Peeter (toim.). 1996. *Estonia and Russia, Estonians and Russians: A Dialogue*. Tallinn: Estonian Academy of Sciences.
- Vogt, Henri. 1994. *Vallankumouksesta Eurooppaan? Tsekkiosittelijoiden narratiivit itäisen Euroopan vallankumousten kuvastimessa*. Pro gradu -tutkielma. Yleisen valtio-opin laitos, Helsingin Yliopisto.
- Vogt, Henri. 1997. Utopia, vieraantumisen ja itäisen Euroopan muutos. *Politiikka* 39:4, 320–332.
- Wendt, Alexander. 1994. Collective identity formation and the international state. *American political science review* 88:2, s. 384–96.
- Wetherell, Margaret ja Jonathan Potter. 1992. *Mapping the Language of Racism: Discourse and the Legitimation of Exploitation*. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Widdershoven, Guy A. 1993. The Story of Life: Hermeneutic Perspectives on the Relationship Between Narrative and Life History. Teoksessa Ruthellen Josselson ja A. Lieblich (toim.), *The Narrative Study of Lives*, vol. 1. Newbury Park: Sage.
- Väyrynen, Tarja. 1993. Konfliktinratkaisu toisen kohtaamisena: huomioita ongelmanratkaisutyöryhmistä schützilaïsen fenomenologian pohjalta. *Kosmopolis* 23:4, 75–89.
- Wæver, Ole. 1995. Turvallisouden identiteetti – identiteettien turvallisuus. *Kosmopolis* 25:1, 7–35.